

Dorota Siwor <https://orcid.org/0000-0001-5506-8334>

Uniwersytet Jagielloński
dorota.siwor@uj.edu.pl

Czeski i polski czas kobiet – uwagi wstępne

Od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku sukcesywnie rozwija się w polskim literaturoznawstwie refleksja dotycząca specyfiki twórczości kobiet. Obejmuje ona szerokie spektrum problemów: od podejmowanych tematów, przez odrębność języka, po postrzeganie ciała czy kulturowych ról. Wyodrębnienie krytyki feministycznej, czerpiącej z nurtu rozwijającego się w badaniach amerykańskich i zachodnioeuropejskich, przynosi w Polsce ważne ujęcia tych zagadnień, między innymi w publikacjach Ewy Kraskowskiej, Ingi Iwasiów, Grażyny Borkowskiej, Anny Nasiłowskiej i Moniki Świerkosz. Obszernie komentowane są książki eseistyczne inspirowane nurtem feministycznym, jak na przykład Marii Janion *Kobiety i duch inności* czy Jolanty Brach-Czajny *Szczeliny istnienia i Błony umysłu*. Obecność *women's studies* i *gender studies* w polskich uczelniach, w naukowym dyskursie prowokuje także do rozważań, w jaki sposób wykorzystanie perspektywy płciowej zmienia badania literaturoznawcze¹.

Do stawiania pytań i rozwijania refleksji na temat twórczości kobiet, zasadności samych kategorii i do definiowania pojęć skłania oczywiście również intensywna obecność autorek na rynku wydawniczym. Pozostawiając na boku kwestie uniwersalności tego zjawiska, wybraliśmy zawężoną perspektywę. Chcemy bliżej przyjrzeć się twórczości autorek współczesnych w Polsce i Czechach, stawiając sobie pytanie, w jakim stopniu bliskość doświadczeń historycznych i kulturowych wpływać może na kształt literatury. Warte zbadania wydało nam się to, czy i jakie punkty wspólne można odnaleźć, oraz rozważenie, jakie mogą być przyczyny podobieństw i różnic.

Rozpoczynamy od artykułu Bernadetty Darskiej *Mapowanie prozy kobiet, czyli o spotkaniach ponad podziałami i o (nie)rozumianiu się dróg. Kilka refleksji o twórczości polskich i czeskich autorek*. Autorka odnajduje możliwe zbieżności

¹ Por. np. M. Świerkosz, *Czy feminizm zmienił polskie literaturoznawstwo?*, „Women Online Writing” 2014, nr 3: *Piętnaście twarzy polskiego feminizmu. Literatura, kultura i dyskurs genderowy na polskich uniwersytetach*, s. 13–19.

zainteresowań twórczyn skupionych wokół przeżycia jednostkowego, zwłaszcza charakterystycznego dla płci, intymnego, trudnego, obarczonego ryzykiem oceniania czy wręcz piętnowania, zatem w centrum jej zainteresowania znajduje się prywatność jako temat prozy. Wykorzystując metafory mapy i dróg, Darska kreśli perspektywy tych spotkań: przełamywanie tematów tabu, doświadczenie macierzyństwa ukazywanego wbrew oczekiwaniom przez społeczeństwo wzorcom, mierzenie się z trudnymi okolicznościami historycznymi. Interesujące jest także zestawienie twórczości autorek czeskich i polskich podejmujących konwencję realizmu magicznego w powiązaniu z kobiecą perspektywą postrzegania świata.

Anna Car w artykule *Detabuizacja, prowokacja i kontrowersyjność w utworach współczesnych czeskich prozaiczek* skupia się wyłącznie na czeskiej twórczości kobiecej, ale omówienie dotyczy tematów związanych z kontrowersyjnym i prowokacyjnym przekraczaniem granic kulturowych w odniesieniu do tabu dotyczącego erotyki, seksualności, które w ostatnich dziesięcioleciach obecne były także w prozie polskiej, od skandalizujących utworów Manueli Gretkowskiej poczynając. Autorka poświęca uwagę trzem pisarkom: Jakubie Katalpie, Petrze Hülovej i Radce Denemarkovej, rozważa też kwestie rozróżnień pojęciowych: „pisanie przez kobiety” i „literatury kobiecej”.

Kolejne dwa teksty skupiają się na bardziej szczegółowych zestawieniach autorek czeskich i polskich. Magdalena Brodacka-Dwojak przypatruje się utworom czołowych pisarek obu literatur (*Na co choruje świat? O najnowszych powieściach Radki Denemarkovej i Olgi Tokarczuk*) umieszczonych w uniwersalnej perspektywie. Analizuje twórcze postulaty i zadania, jakie stawiają sobie te pisarki, ich zaangażowanie w najbardziej palące i aktualne problemy społeczne czy polityczne. Natomiast Annę Maślankę interesują przemiany społeczne odzwierciedlone w obrazach świata prywatnego, rodzinnego. W artykule *Duszny mikroświat. Obraz relacji rodzinnych w powieściach Petry Soukupovej i Zośki Papużanki* autorka skupia uwagę nie tyle na podobieństwie podejmowanych tematów, ile raczej na odmienności postrzegania wzorców szczęśliwej rodziny i dekonstruowania mitów z nią związanych, umieszczając je także w kontekście tradycji kulturowych obu narodów.

Inną jeszcze perspektywę przyjmuje Renata Buchtová. Autorka, której własne doświadczenie zakorzenienia w obu kulturach: czeskiej i polskiej, daje szczególne usytuowanie obserwacji, przypatruje się szczegółowym problemom kobiet żyjących na pograniczu (*Wdowy po górnikach mówią mocnym głosem. Literackie obrazy losu kobiet w Zagłębiu Ostrawsko-Karwińskim*). Buchtová wskazuje na mierzenie się pisarek (Kamila Hladká, Karin Lednická) ze szczególnie trudnym tematem losu i roli kobiet w silnie patriarchalnym środowisku z utrwalonym etosem – mężczyzny-górnika.

Tematy podjęte przez autorki artykułów z tego zeszytu z pewnością nie tylko nie wyczerpują zagadnienia, ale i nie systematyzują problemu, raczej sygnalizują możliwe drogi badawcze na owej wspólnej (?) mapie. Prezentowane badania

wskazują jednak zasadność takich zestawień, także wtedy, gdy niemożliwe jest formułowanie kategoriycznych i jednoznacznych wniosków.

Blok tematyczny uzupełnia rozmowa z Petřą Hůlovą, jedną z najważniejszych współczesnych czeskich prozaiczek, której twórczość mocno akcentuje perspektywę kobiecą, a jednocześnie zdecydowanie podważa utrwalone obrazy kobiecości i prowokuje do rewizji wygodnych przekonań. Publikujemy również recenzję autorstwa Anny Car dotyczącą książki Joanny Goszczyńskiej, Jaromíra Kubíčka i Tomáša Kubíčka *Česká literatura v polských překladech 1989–2020 / Literatura czeska w tłumaczeniach polskich 1989–2020*.

W zeszycie zamieszczone ponadto dwa teksty niezwiązane z głównym tematem. Ewa Kołodziejczyk w artykule *Liryczna astronomia Leopolda Staffa* przedstawia interesującą perspektywę przemian w polskiej poezji XX wieku (ewolucja języka i wyobraźni) w kontekście rozwoju wiedzy w dziedzinie astrofizyki na przykładzie twórczości Staffa. Natomiast Jadwiga Piskorska poddaje analizie znany utwór Hamsuna w nowym ujęciu: skupiając się na doświadczeniu głodu jako przeżyciu somatycznym, kształtującym strukturę narracji (*Ekspresja wycieńczonego ciała. Doświadczenie cielesności w Głodzie Knuta Hamsuna*).

Dorota Siwor
Redaktor prowadząca zeszytu